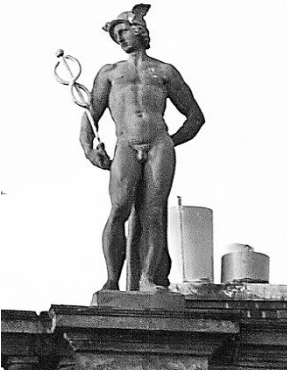

Mars en Mercurius verwisseld

Stan Panis en Ruud Stam (*stamclaypipe@gmail.com*)

Aan het eind van de 19e en het begin van de 20e eeuw zijn veel kleine sigarenpijpjes gemaakt met verschillende gezichten. Dit gebeurde ondermeer in Gouda, het Westerwald en in België. Vaak zijn de ontwerpen uit verschillende centra nauwelijks van elkaar te onderscheiden. Van enkele soorten weten we nog wie op deze pijpjes zijn afgebeeld, maar vaak worden deze verkeerd benoemd. Zo wordt het pijpje waarvan het gezicht de Romeinse god Mars voorstelt nogal eens verwisseld met een pijpje met het gezicht van de god Mercurius. Een mooi voorbeeld van zo'n verwisseling staat in het boek van Mordant over de pijpen uit Andenne.(1) Niet alleen wordt Mars hier Mercurius genoemd, maar wordt Mercurius als hopliet geduid.

Iets over beide goden

Mercurius is de Romeinse god van de handel, reizigers en winst. Mercurius wordt afgebeeld met symbolen die snelheid aangeven: gevleugelde sandalen een gevleugelde helm en een met slangen omkronkelde gevleugelde staf.

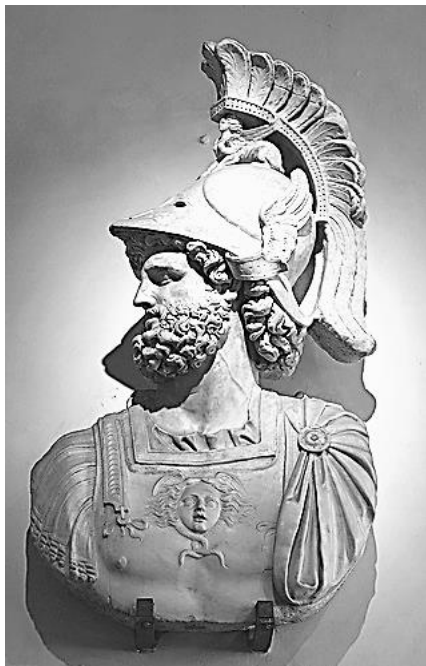
Afb. 1a. De god Mercurius. Beeld op Herengracht 462 in Amsterdam.

Afb. 1b. Twee in Gouda gevonden pijpjes die de god Mercurius voorstellen.

Mars was oorspronkelijk vooral de god van de vruchtbaarheid en beschermer van het vee, maar later smolt hij samen met de **Griekse** god **Ares** en werd

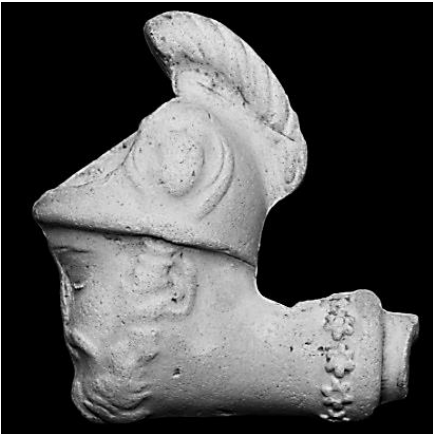
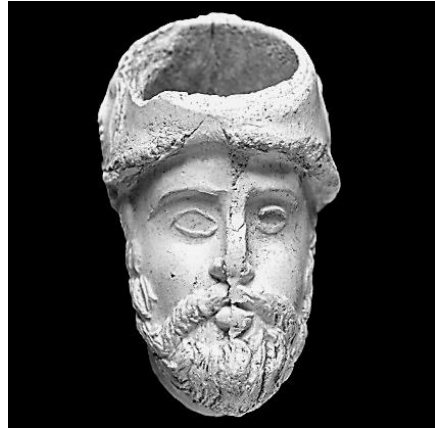
hij primair geassocieerd met strijd, dood en oorlog. Mars is de meest vereerde god van het **Romeinse Rijk**, waarschijnlijk omdat zijn zonen (**Romulus en Remus**) gezien worden als de stichters van **Rome**. Het type 'man met baard en helm' komt in de oudheid het meeste voor als een weergave van de god Mars, meer specifiek het type 'Mars Ultor' (Mars, die de moord op Caesar zal wreken). Het gezichtje als helm motief is Medusa. Zij komt veel op Romeins oorlogsmaterieel voor, als kwaad afwerend element. (2) Mars is op deze pijpen afgebeeld als een man met een baard.

Afb. 2a: De God Mars Ultor. Romeins, 2e eeuw na Christus. Maakte deel uit van een groot reliëf. Palazzo Altemps, Rome.

Afb. 2b: Twee pijpjes die de god Mars Ultor voorstellen. Het linker pijpje met de grof afgewerkte kam is gevonden in Hilgert (Westerwald) en de rechter in Gouda.

Afb. 2c: Twee pijpjes die de god Mars Ultor voorstellen. Beide pijpjes zijn gevonden in België.

De verwarring met de hoplieten

Zoals boven aangegeven is er voor de toeschrijving van pijpen soms verwarring en wordt Mars soms als hopliet aangeduid, zoals dat ondermeer in het Museum in Andenne te zien is.

De hoplieten zijn vooral bekend geworden door de slag waarbij de Spartaanse koning Leonidas in 480 voor Chr. Griekenland verdedigde met een beperkte legereenheid, waaronder een 300-tal Spartanen, tegen een enorm leger van Perzen onder leiding van Xerxes I. De bergpas van Thermopylae was gemakkelijk te verdedigen en mede door de opstelling van de falanx konden de Spartaanse hoplieten standhouden. Door verraad werden ze echter op de derde dag in de rug aangevallen waarna ze allen,

inclusief Leonidas, omkwamen. Kenmerkend voor de uitrusting van een hopliet is de bronzen helm met bronzen sluitbanden. Op de helm prijkt een borstel gemaakt van paardenhaar. Op het schilderij, waarvan in afbeelding 3 een detail is afgebeeld, draagt Leonidas niet de 'normale' bronzen helm met bronzen sluitbanden maar heeft hij een ringbaardje. De pijpen van afbeelding 2 worden dan ook nogal eens aangezien voor afbeeldingen van een hopliet of van Leonidas, maar zijn in werkelijkheid afbeeldingen van de God Mars.

Afb. 3: Detail van het schilderij van Jacques-Louis David met als titel 'Leonidas in Thermopylae' uit 1841.

Noten:

1. Mordant, 1999, p. 91 en 92.
2. Vriendelijke mededeling Prof. Dr. Ruurd B. Halbertsma. Hoogleraar Museale aspecten van de Archeologie en Conservator Klassieke Wereld en Provinciaal Romeins Nederland van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden.

Literatuur:

Mordant, R. , 1999. *La pipe en terre d'Andenne et ses marques*. Andenne. Panis, S, 2015. *De Romeinse oorlogsgod Mars trekt ten strijde tegen koning Leonidas*.

<http://testavzw.be/de-romeinse-oorlogsgod-mars-trekt-ten-strijde-tegen-koning-leonidas/>

Mevrouw Van den Kouwen en hare dienstbode
H. Beelo in bescherming genomen tegen de
pijpenmaker G. J. Waagenaar (pagina 67)

Mars en Mercurius verwisseld (pagina 69)